

Så får barn och ungdomar arbeta

INNEHÅLL

- Allmän information
- Arbetsuppgifter
- Arbetsstider och ledighet

ALLMÄN INFORMATION

FÖR BÅDE MINDERÅRIGA och vuxna som arbetar gäller arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter.

När du ska anställa någon som är

under 18 år gäller särskilda regler för arbetsstider och arbetsuppgifter. I den här broschyren lyfter vi fram några viktiga aspekter på de särskilda reglerna för dig som är arbetsgivare,

- Minderårig** En minderårig är en person som inte fyllt 18 år.
- Yngre barn** Ett yngre barn är en minderårig som inte har fyllt 13 år.
- Äldre barn** Ett äldre barn är en minderårig som fyllt 13 år och som inte är ungdom.
- Ungdom** En ungdom är en minderårig som fullgjort sin skolplikt och som fyller minst 16 år under det pågående kalenderåret.

uppdragsgivare eller praktikgivare. Mer detaljerad information finns i föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:03) och i vägledningen Minderårigas arbetsmiljö (H453). Vägledningen ger råd och rekommendationer om hur föreskrifterna kan tillämpas.

Ibland gäller olika regler beroende på hur gammal den minderåriga är. Både i föreskrifterna och i vägledningen används begreppen yngre barn, äldre barn och ungdom för att beskriva de olika åldersgrupperna bland minderåriga.

ARBETSUPPGIFTER

BARN OCH UNGDOMAR har inte samma fysiska och psykiska förutsättningar som vuxna för att klara vissa arbetsuppgifter. Det innebär att det är större risk för fysiska och psykiska skador hos en person som inte är färdigutvecklad. Exempel på fysiskt påfrestande arbete som kan vara farligt för en växande människa är bland annat tunga lyft, ensidigt upprepade arbetsuppgifter och arbete i miljöer med höga ljudnivåer eller vibrationer. Psykiskt påfrestande arbetsuppgifter kan till exempel vara att ta hand om personer i kris eller utföra arbetsuppgifter som är för svåra eller för omfattande.

Viktigt med riskbedömning

En arbetsuppgift som är lämplig för en minderårig är inte nödvändigtvis det för någon annan i samma ålder. Den individuella skillnaden i mognad och utveckling är stor hos ungdomar.

Minderårigas mognadsgrad skiljer sig från den vuxne och minderåriga har svårare att bedöma risker och konsekvenser. Det är därför extra viktigt att du som arbetsgivare gör en riskbedömning och ser till att det finns tydliga instruktioner och säkerhetsrutiner.

Om riskbedömningen visar att arbetet kan innebära särskilda risker för den minderåriga kan en medicinsk kontroll behövas. Utöver vad som krävs av andra föreskrifter behöver man fokusera på den minderårigas fysiska och psykiska utveckling.

Minderåriga ska få introduktion och en handledare

En arbetsgivare, uppdragsgivare eller praktikgivare ska alltid se till att den minderåriga får en introduktion. Introduktionen ska innehålla information om arbetsuppgifterna och riskerna. Du som är arbetsgivare måste försäkra dig om att den minderåriga har förstått informationen. Särskilt viktigt är introduktionen för minderåriga som saknar tidigare yrkeserfarenhet.

Som arbetsgivare ska du också informera skyddsombud om vilka arbetsuppgifter den minderåriga ska genomföra och utse en handledare åt

den minderåriga. Handledaren ska ha fyllt 18 år och bör ha minst ett års erfarenhet av de aktuella arbetsuppgifterna. Dessutom ska han eller hon ha nödvändiga kunskaper om risker och skydd.

Handledaren bör grundligt gå igenom arbetsuppgifterna och riskerna med den minderåriga och se till att den minderåriga utför arbetet enligt instruktionerna. Det kan innebära att handledaren under den första tiden måste stå bredvid och följa arbetet.

Ta kontakt med vårdnadshavaren

Du som är arbetsgivare eller uppdragsgivare ska informera vårdnadshavarna till yngre och äldre barn om arbetsuppgifterna, riskerna och vilka eventuella skyddsåtgärder som ordnats. Du väljer själv hur du vill informera vårdnadshavarna.

Vårdnadshavaren till yngre och äldre barn måste tillåta att den minderåriga får arbeta med just de arbetsupp-

gifterna. Arbete vid sidan av skolan får inte gå ut över skolarbetet eller hindra barnen från att tillgodogöra sig undervisningen.

Yngre barn

Den som är under 13 år får inte arbeta, men vissa undantag finns enligt 12 § i föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:3). Undantagen handlar om mycket lätta och ofarliga arbetsuppgifter inom den närmsta familjen utan andra anställda. Exempel på mycket lätt och ofarligt arbete är trädgårdsarbete, lätt utfodringsarbete, frukt och bärplockning samt rensning av trädgårdsland.

Yngre barn kan få uppträda och repetera inom kulturell verksamhet och vid sport- och reklamevenemang om Arbetsmiljöverket har gett tillstånd för det. På vår webbplats finns information om hur du kan söka tillstånd.

Äldre barn

Äldre barn får bara ha ett lätt och ofarligt arbete. Arbetet får inte innebära stort ansvarstagande eller vara fysiskt eller psykiskt tungt (se 4 § AFS 2012:3). Äldre barn får till exempel inte utföra tunga lyft eller arbeta i miljöer där det finns risk för våld eller konflikter. Äldre barn får aldrig sälja åldersreglerade varor som snus, alkohol och tobak.

Ungdomar

Ungdomar, dvs. minderåriga som fyller minst 16 år under det pågående kalenderåret, får inte ha ett arbete som innebär särskilda risker. De får inte utföra arbetsuppgifter som finns med i föreskrifternas bilaga 1 – om inte undantagen är uppfyllda. De undantag som finns är om arbetsuppgiften

- ingår i undervisning och sker i skolan eller på en plats som är avsedd för undervisning
- ingår i en handledarledd praktik för ungdomar
- utförs av ungdomar som slutfört en gymnasieutbildning eller liknande för arbetsuppgiften.

Vad gäller vid praktik?

Med praktik menas alla former av lärande som sker på en arbetsplats

och inom ramen för en utbildning. Det kan till exempel vara arbetsplatsförlagt lärande (APL), prao eller lärlingspraktik.

I de ämnen som innehåller praktiska arbetsuppgifter ska läraren ha kunskaper om arbetets risker och om hur man förebygger ohälsa och olycksfall och då särskilt för minderåriga. Det är lika viktigt att de som väljer elevernas praktikplatser har denna kunskap.

Den som väljer elevernas praktikplatser bör se till att praktikplatsen har utsett en särskild handledare och att det finns rutiner för hur handledning, introduktion och information ska gå till. Det är praktikplatsen som har huvuddelen av ansvaret för att skydda minderåriga elever när de är på praktikplatsen. Om eleven behöver skyddsutrustning under sin praktik är det vanligtvis praktikplatsen som bekostar den.

Om en allvarlig olycka eller ett allvarligt tillbud drabbar eleven under praktiken är det skolhuvudmannen som har ansvar att anmäla olyckan eller tillbudet till Arbetsmiljöverket.

Förbjudna arbetsuppgifter

Det finns arbetsuppgifter som aldrig får utföras av någon under 18 år. Förbudet gäller bland annat

- arbete med asbest
- dykeriarbete

- bevakningsarbete enligt lagen om bevakningsföretag
- transport av pengar och värdehandlingar till eller från penninginrättningar eller annat utrymme utanför arbetsstället.

Läs mer om detta och se fler exempel i bilaga 1 i föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:3). Huvudregeln är att minderåriga aldrig får genomföra de riskfyllda arbetsuppgifter som omnämns i bilagan om inte något av undantagen är uppfyllt. I bilagan finns ett kryss i rutor där undantag gäller. Ett exempel är att arbete med avloppsvatten, avloppsslam eller latrin i öppen hantering är förbjudet som huvudregel. Däremot får man utföra arbetsuppgiften om den skulle ingå i undervisning.

Minderåriga får aldrig ensamma utföra de riskfyllda arbetsuppgifterna som finns i minderåriga föreskrifternas bilaga 1.

ARBETSTIDER OCH LEDIGHET

I FÖRESKRIFTERNA OM minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:3) finns särskilda regler om arbetstider. När det inte står något särskilt i föreskrifterna så gäller arbetstidslagen även för minderåriga.

Undantag från reglerna i arbetstidslagen kan göras genom kollektivavtal. Kollektivavtal kan dock inte ersätta reglerna i föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö. Reglerna för arbetstider gäller både arbetsgivare och uppdragsgivare. För gymnasieskolans lärling finns särskilda regler.

De totala timmar som en minderårig får arbeta gäller sammanlagt för alla den minderårigas arbetsgivare. När du anlitar en minderårig behöver du därför fråga om hon eller han arbetar för någon annan, praktiserar eller går lärlingsutbildning. Du behöver också fråga när och hur mycket

den minderåriga i så fall arbetar eller praktiserar.

Arbetsmiljöverket kan göra undantag från vissa arbetstidsregler för uppträdande och repetitioner inom kulturell eller konstnärlig verksamhet och vid sport- och reklamevenemang. Då måste det finnas särskilda skäl.

Minderåriga får aldrig arbeta mellan midnatt och klockan fem på morgonen.

Enligt föreskrifterna ska en minderårig ha en sammanhängande rast på minst 30 minuter senast efter fyra och en halv timmes arbete. Dessutom finns det i arbetstidslagen krav på pauser från arbetet, till exempel en fikapaus.

ARBETSTIDER FÖR YNGRE OCH ÄLDRE BARN

- Yngre och äldre barn får inte arbeta mellan klockan 20 och klockan 06. De ska ha minst 14 timmars sammanhängande ledighet från arbetet för nattvila (dygnsvila).
- Under skolveckorna får yngre och äldre barn arbeta högst 2 timmar per skoldag eller 7 timmar per skolfri dag. De får arbeta högst 12 timmar per skolvecka.
- Under skollov som är minst en vecka får yngre och äldre barn arbeta högst 7 timmar per dag och högst 35 timmar per vecka.
- För yngre barn som arbetar inom den närmsta familjen är det föräldrarna som avgör arbetstiden.
- Yngre och äldre barn ska ha en viloperiod från arbetet om minst två dagar under varje sjudagarsperiod, så kallad veckovila. Den sammanhängande ledigheten får inte understiga 36 timmar och veckovilan ska ske på en tid som är fri från schemalagd undervisning.
- Yngre och äldre barn ska ha minst 4 veckors sammanhängande ledighet från arbete varje kalenderår. Ledigheten ska ligga på en tid som är fri från schemalagd undervisning. Det innebär att om sommarlovet är tio veckor så kan barnen arbeta högst sex veckor av dessa.

ARBETSTIDER FÖR UNGDOMAR

- För ungdomar gäller att arbetstiden inte får hindra skolgången eller möjligheten att ta till sig skolundervisningen.
- Ungdomar får arbeta högst 8 timmar per dag och högst 40 timmar per vecka. Om det behövs med hänsyn till arbetsuppgifterna eller övriga arbetsförhållanden gäller ett undantag från den här regeln. Då får ungdomar istället arbeta upp till 8 timmar per dag i genomsnitt på en sjudagarsperiod. Veckoarbetstiden får då vara 40 timmar per vecka i genomsnitt under en fyraveckorsperiod. Det innebär att man till exempel kan arbeta 10 timmar en dag om man en annan dag arbetar 6 timmar.
 - Ungdomar ska ha minst 12 timmars sammanhängande ledighet under varje 24-timmarsperiod (dygnsvila). Tiden mellan 22 och 06 eller mellan klockan 23 och 07 ska vara fri från arbete.
 - Dygnsvilan får förkortas till 11 timmar på arbetsplatser där ett ordinarie arbetspass slutar mellan klockan 22 och 24 eller börjar mellan klockan 05 och 07. Om den minderåriga har flera arbetspass under ett dygn och inget arbetspass är längre än 4 timmar får dygnsvilan också förkortas till 11 timmar. Flera arbetspass under varje dygn bör användas restriktivt. En förutsättning att förkorta nattvilan för ungdomar är att en kompenserande viloperiod följer direkt efter arbetets slut.
- Ungdomar ska ha en viloperiod från arbetet om minst två dagar under varje sjudagarsperiod, så kallad veckovila. Så långt som möjligt ska veckovilan vara sammanhängande och förlagd till veckoslutet. Den sammanhängande ledigheten får inte understiga 36 timmar.

Vad gäller för lärlingar?

Det finns särskilda regler som gäller för minderåriga som deltar i arbetsplatsförlagt lärande inom gymnasieskolans lärlingsutbildning eller liknande. Föreskrifternas arbetstidsregler gäller oavsett om eleven är anställd eller inte. Om eleven har un-

dervisning i skolan samma vecka som arbetsplatsförlagt lärande minskar antalet tillåtna timmar för arbetsplatsförlagt lärande med den tid som eleven har undervisning i skolan. Ungdomar som deltar i lärlingsutbildning har möjlighet att arbeta 20 timmar i veckan utöver sin lärlingsutbildning.

Arbetsmiljölagen

Bestämmelserna om vad som gäller för den som är under 18 år finns i arbetsmiljölagens kapitel 5. I kapitlen 2–4 och 7–9 räknas elever som arbetstagare. Därför gäller det som står där lika mycket för elever som för andra som jobbar.

**ARBETSMILJÖ
VERKET**

Fler exemplar av denna trycksak beställs från

Arbetsmiljöverket
112 79 Stockholm
Telefon: 010-730 90 00
E-post: arbetsmiljoverket@av.se
www.av.se

Beställningsnummer ADI 43

Vår vision: Alla vill och kan skapa en bra arbetsmiljö